

AZ UNORTODOX BÜNTETŐPOLITIKA AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG ELŐTT

Az Alkotmánybíróság (AB) a 166/2011. (XII. 20.) AB határozatában (Határozat) végezte el az unortodox büntetőpolitika¹ egyes szabályainak alkotmányossági vizsgálatát. Az Országgyűlés 2011. július 4-i ülésnapján fogadta el az egyes eljárási és igazságszolgáltatást érintő egyéb törvények módosításáról szóló 2011. évi LXXXIX. törvényt, amely jórészt a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényt (Be.) módosította. Az AB eljárásának tárgya ezen törvény számos rendelkezésének vizsgálata volt, egyik érdekessége pedig az, hogy az öt indítványozó között találhatjuk a Legfelsőbb Bíróság azóta eltávolított elnökét,² Baka Andrást, a strasbourgi székhelyű Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) korábbi bíróját, valamint Bánáti Jánost, a Magyar Ügyvédi Kamara elnökét is. A Határozat a következő szabályok alkotmányosságáról hozott döntést:

1. Be. „17. § (9) Az eljárásra kiemelt ügyekben (Be. 554/B. §) az a bíróság is illetékes, ahol az ügyész – a legfőbb ügyész döntése alapján – az eljárás ésszerű időn belül való illetve soron kívüli elbírálásának biztosítása végett vádat emel.”

2. Be. „96. § (1) [...] Ha az e törvényben meghatározott feladata másként nem teljesíthető, a bíróság, az ügyész, valamint a nyomozó hatóság a tanú egyes a feladat ellátásához szükséges személyi adata zart kezelését mellőzi.”

3. Be. 209. § (1) bekezdésének „azzal, hogy a nyomozási bíró eljárásában köteles figyelemmel lenni a nyomozó hatóság és az ügyész speciális, kizárólag a nyomozás során érvényesíthető nyomozástaktikai szempontjaira, így különösen arra, hogy a gyanúsított és a védő a nyomozás adatait, tényeit és bizonyítékait csak a nyomozásra irányadó szabályok alapján ismerhetik meg” szövegrésze.

4. Be. 532. § (1) „Ha a terhelt külföldön ismert helyen tartózkodik, az ügyész a vádiratban indítványozhatja, hogy a tárgyalást a vádlott távollétében tartsák meg.”

5. Be. 554/G. § első mondata: „Kiemelt jelentőségű ügyben elrendelt őrizet legfeljebb százhusz óráig tarthat.”

6. Be. 554/G. § második és harmadik mondata: „Kiemelt jelentőségű ügyben [...]. Az őrizet első negyvennyolc órájában a terhelt és a védő érintkezése a konkrét ügy egyedi körülményei alapján az

ügyész intézkedésére megtiltható. Az intézkedés ellen jogorvoslatnak nincs helye.”

7. Be. 195. § (1) és (2) bekezdése „195. § (1) Aki re nézve az ügyész vagy a nyomozó hatóság feljelentés elutasításáról, a nyomozás részbeni mellőzéséről, felfüggesztéséről, illetve megszüntetéséről, kényszerintézkedés elrendeléséről (VIII. Fejezet) további vagyoni jogok vagy érdekek korlátozásáról valamint vagyoni jellegű kötelezettségek megállapításáról hozott határozata közvetlen rendelkezést tartalmaz, a határozat ellen a közléstől számított nyolc napon belül panasszal élhet.

(2) A feljelentő nem élhet panasszal a feljelentés elutasítása miatt, ha a bűncselekménynek nem sértette.”

8. Be. 554/J.” Kiemelt jelentőségű ügyben fogva lévő gyanúsítottat hetvenkét órán belül ki kell hallgatni.”

9. Be. 554/C. § „Kiemelt jelentőségű ügyben az eljárást soron kívül kell lefolytatni. Az eljárás soron kívüliségét az eljárás minden részvevője a saját eszközeivel köteles biztosítani.”

A fenteken kívül két kérdésben kellett állást foglalnia az AB-nek:

10. A Be. módosításának eljárása nem eredményezte-e a szabály közjogi érvénytelenségét, tekintettel a szabály elfogadása során elkövetett Házaszabálysértésekre?

11. Az egynapos hatálybalépési idő eleget tesz-e a kellő felkészülési idő (jogállamiságból fakadó) alkotmányos követelményének?

Mint látható, a lista nagyon hosszú, a döntés ismertetésében nincs is mód minden kérdésre részletesen kitérni, de a Határozat lényegi érvei megjelennek a szövegben. Általános értékelésként előrebocsátom: a Határozatban megjelenő többségi vélemény legtöbb megállapításával és azok indokolásával is maradéktalanul egyetértek, ezért többször a Határozat lényegének ismertetésére szorítkozom. Azonban a panaszjog korlátozásával és az egynapos hatályba lépéssel kapcsolatos többségi álláspont szerintem téves, emellett a Határozatnak a nyomozási bíró eljárásával kapcsolatos Be. szabály vizsgálata során legalább említés szintjén ki kellett volna térnie a 2011. május 4-én kelt 93. sz. Büntető kollégiumi véleményre is, mert annak léte alkotmányosan is rele-

váns kérdéseket vet fel. Ezen kívül rámutatok néhány, az AB érvelésében megjelenő vitatható álláspontra is.

Az ügyészi „forum shopping”, avagy a törvényben meghatározott illetékességi okoktól való eltérés lehetősége diszkrecionális és jogorvoslattal nem támadható döntés alapján a kiemelt ügyekben³

A Legfelsőbb Bíróság elnökének álláspontja szerint ez a szabály olyan módon korlátozza a a törvényes bíróhoz való jogot és a tisztességes eljárás jogának részét képező fegyveregyenlőség elvének érvényesülését, amely „egy demokratikus jogállamban nem minősíthető sem szükségesnek, sem arányosnak”. Álláspontja alátámasztására pedig az EJEB kiterjedt esetjogából hivatkozik az irányadó precedensdöntésekre.⁴ Tekintettel arra, hogy az indítványozó szerint az alkotmányellenességet elsősorban az EJEB által kialakított mércék igazolják, azoknak az alkotmányos normákhoz való viszonyát szükséges tisztázni.

Az EJEB és az AB viszonyával kapcsolatban a Határozat leszögezi, hogy „figyelemmel az Alkotmány 7. § (1) bekezdésének és az Abtv. 1. § c) pontjának, 44. §-ának, valamint a 45. § (1) bekezdésének a rendelkezéseire abban az esetben, ha a Bíróság egy bizonyos jogi konstrukciót és azon alapuló gyakorlatot összeegyeztethetetlennek talált az Egyezményvel, az Alkotmánybíróság értelemszerűen tartózkodik attól, hogy egy nyilvánvalóan ugyanolyan jogi megoldást – ezzel éppen ellentétesen – az Egyezményvel összeegyeztethetőnek minősítsen”. Ugyanezt fogalmazta meg az AB a 1718/B/2010. határozatban, már az Alaptörvényre is tekintettel kimondva, hogy „Egyes alapjogok esetében az Alkotmány ugyanúgy fogalmazza meg az alapjog lényegi tartalmát, mint valamely nemzetközi szerződés (például a Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmánya és az Emberi Jogok Európai Egyezménye). Ezekben az esetekben az Alkotmánybíróság által nyújtott alapjogvédelem szintje semmiképpen sem lehet alacsonyabb, mint a nemzetközi (jellemzően a strasbourgi Emberi Jogok Bírósága által kibontott) jogvédelem szintje. A *pacta sunt servanda* elvéből [Alkotmány 7. § (1) bekezdés, Alaptörvény Q. cikk (2)–(3) bekezdés] következően tehát az Alkotmánybíróságnak akkor is követnie kell a strasbourgi joggyakorlatot, az abban meghatározott alapjogvédelmi szintet, ha saját megelőző, »precedens-határozataiból« ez kényszerűen nem következne”. A tisztességes eljárással kapcsolatban pedig lényegileg azonos tartalmú szabályokat találunk az Alkotmány 57. §-ában és az Egyezmény

6. cikkében, így a strasbourgi esetjog irányadó az AB által végzett alkotmányértelmezésre is.

Az Alkotmánybíróság a 67/1995. (XII. 7.) AB határozatában (ABH 1995, 346.) fejtette ki részletesen, hogy a „pártatlan bírósághoz való alkotmányos alapjog az eljárás alá vont személy iránti előítéletmentesség és elfogulatlanság követelményét támasztja a bírósággal szemben. Ez egyrészt magával a bíróval, a bíró magatartásával, hozzáállásával szembeni elvárás, másrészt az eljárás szabályozásával kapcsolatos objektív követelmény: el kell kerülni minden olyan helyzetet, amely jogos kétséget kelt a bíró pártatlansága tekintetében” (ABH 1995, 346, 347.). Ezzel azonos tartalmú mércéket alkalmaz az EJEB is,⁵ az előzőt szubjektív, az utóbbit objektív követelménynek nevezve. Az objektív követelményből fakad az, hogy az eljárásnak olyan garanciákat kell tartalmaznia, amelyek lehetővé teszik azt, hogy a pártatlanság látszata ne legyen kétségbe vonható.⁶

Az AB szerint ezt a szabályt egyértelműen sérti az ügyész lehetősége arra, hogy válogasson az eljáró bíróság kijelölésében, a törvényi illetékességi szabályoktól függetlenül, különös tekintettel a fegyveregyenlőség elvére is,⁷ ezért megsemmisítette a rendelkezést. Balogh Elemér párhuzamos indokolásában kifejtett véleményében – melyhez Holló András és Lenkovich Barnabás csatlakoztak, és amellyel hasonló tartalmú párhuzamos indokolást fogalmazott meg Bragyova András is – amellet érvel, hogy a megsemmisített szabály elsősorban az Alkotmány 57. § (1) bekezdésében biztosított törvényes bíróhoz való jogot (az Egyezményben „*tribunal established by law*”, 6. cikk 1. pont) sérti, mert ebből az következik, hogy az eljáró perbíróság kijelölésének objektív és pártatlan szabályok alapján kell megtörténnie,⁸ abban bizonyosan nem kaphat szerepet egy, a bíróságtól független hatalmi ág tisztségviselőjének döntése. Magam úgy vélem, hogy a párhuzamos indokolásban megjelölt alkotmányellenességi indoknak szükséges lett volna megjelennie a többségi álláspontban is. Ugyanis ebből egyértelmű az, hogy a perbíróság meghatározását törvénynek kell elvégeznie, és csak rendkívül kivételes esetben merülhet fel az, hogy az illetékességet diszkrecionális jogkörben hozott döntés határozza meg (például, ha kizárási ok egy teljes bírósággal szemben merül fel, akkor az eljáró bíróság kijelölésére okszerűen kerülhet sor egyéni döntés alapján). Az igazságszolgáltatás függetlenségéből fakadóan pedig ezen ritka esetben is kizárólag a bírósági szervezetrendszeren belül születhet meg a döntés.

A történet itt – mint közismert – nem ért véget, hiszen az Országgyűlés 2011. december 30-án elfogadta Magyarország Alaptörvényének Átmeneti

Rendelkezéseit, amelynek számtalan nem átmeneti szabálya közül az egyik lehetővé teszi a legfőbb ügyész számára az általános illetékességű bíróságtól eltérő, de azonos hatáskörű bírósági előtti vádemelésre történő utasítást. Az Átmeneti Rendelkezések a Záró rendelkezések 31. cikk (2) bekezdésének második mondata értelmében az Alaptörvény részét képezik, így annak alkotmányossági felülvizsgálatára az AB-nek már nincs hatásköre [lásd legutóbb: 61/2011. (VII. 13.) AB határozat]. Megjelent olyan álláspont, mely értelmében az Átmeneti Rendelkezések – a záró rendelkezésekben foglalt önmeghatározás ellenére – nem képezik részét az Alaptörvénynek,⁹ s az alapvető jogok biztosa meg is támadta azokat.¹⁰ Amennyiben az indítvány ezen pontjának az AB helyt ad, elképzelhető, hogy újra kell majd döntenie a legfőbb ügyész „forum shopping”-jogosultsága tárgyában. Ennek az esélye azonban csökkent azzal, hogy a 2011. június 4-én elfogadott első alaptörvény-módosítás kifejezetten arról rendelkezik, hogy az Átmeneti Rendelkezések az Alaptörvény részét képezik.

A zárt adatkezelés mellőzése az érintett kifejezett kérése ellenére

Az AB legutóbb a 104/2010. (VI. 10.) AB határozatában lényegileg azonos szabály alkotmányosságáról döntött, és abban kimondta, hogy „az Alkotmány 59. § (1) bekezdésében meghatározott, a személyes adatok védelméhez való jognak megfelelően a büntetőeljárásban a tanúnak – a tanúvédelmi rendszeren belül érvényesülő – információs önrendelkezési joga körébe tartozik, hogy személyi adatainak zárt kezelését kérje. Nincs olyan alkotmányos indok vagy cél, ami miatt a nyomozó hatóságot, az ügyészt, valamint a bíróságot fel kell arra jogosítani, hogy – vizsgálva a tanú fenyegetettségének objektív alapjait és mérlegelve a teljesíthetőséget – a kérelmet megtagadja” (ABH 2010, 562.)”. Ezért a szabályt az AB megsemmisítette.

A nyomozási bíró kötelezettsége a nyomozóhatóság és az ügyész pertaktikai szempontjainak figyelembe vételére

Az indítványozók szerint a szabály az eljárási funkciómegosztás elvét, a pártatlan bírósághoz való jogot és a fegyverek egyenlősége követelményét sérti.

Az Alkotmánybíróság a büntetőeljárási funkciómegosztás alkotmányossága kérdésével kapcsolatban korábban a 14/2002. (III. 20.) AB határozatában ki-

emelte, hogy a hatalommegosztás elvéből következően a hatalmi ágak elválasztása alkotmányos szerkezetében a bírói hatalom függetlenségének kitüntetett szerepe van (ABH 2002, 101, 104.). A büntető igazságszolgáltatáshoz kapcsolódó egyes funkciókat az Alkotmány is elkülöníti, s az ítélezési tevékenységen kívül az 51. § (2) bekezdésében nevesíti az ügyészség vádmonopóliumát, az 57. § (3) bekezdésében pedig a védelemhez való jogot. Az eljárási funkciómegosztás elve tehát közvetlenül az Alkotmányon alapszik. A nyomozási bíróval összefüggésben korábban már leszögezte az Alkotmánybíróság, hogy „[a] nyomozási bíró, illetve a vádemelést megelőző eljárásban közreműködő magasabb szintű bíróságok feladat- és hatáskörének egy része az alkotmányos alapjogok védelmét biztosítja a vádemelést megelőző eljárási szakaszban” [62/2006. (XI. 23.) AB határozat, ABH 2006, 697, 714.], vagyis a nyomozási bíró nem részese, hanem törvényességi garanciája a nyomozásnak. Eljárására ezért ugyanazok a mércék vonatkoznak, mint bármely, „klasszikus” büntetőjogi kérdésben döntést hozó bíróságéra, így a pártatlanság látszatával és a fegyveregyenlőség elvével kapcsolatos – fent röviden ismertetett – követelmények is.

A 72/2009. (VII. 10.) AB határozatban az Alkotmánybíróság a bírói függetlenséggel kapcsolatos, az EJEB által kidolgozott objektív teszt¹¹ alapján azt a következtetést vonta le, hogy „az eljárás során a bíró által ellátott funkciók vizsgálata alapvető kérdés. A funkcióhalmazódás, vagyis azon eset, amikor a bíró ítélezésen kívüli, a vizsgálattal vagy a váddal kapcsolatos feladatokat is ellát, a Bíróság szerint jogos kételyeket ébreszt a pártatlanságával kapcsolatban. Alapvető kérdés, hogy a bíró, aki a felek felett áll, a felektől különüljön el. (...) A vád és az ítékezés feladatainak egy eljáráson belül azonos személy által történő ellátása önmagában alkalmas a bíró pártatlanságának megkérdőjelezésére, függetlenül attól, hogy milyen személyes magatartást tanúsított. (...) Mindebből az következik, hogy az ügyészség és a bíróság feladatainak elkülönítése nem pusztán a vádemelés-vádképviselet szabályainak formális betartását jelenti, hanem súlyozott szerepe van a vád tartalmi értelemben vett törvényessége szempontjából is” (ABH 2009, 715, 720.). Az AB szerint ennek fényében, ha a nyomozási bíró köteles figyelemmel lenni a nyomozó hatóság és az ügyész speciális, kizárólag a nyomozás során érvényesíthető nyomozástaktikai szempontjaira, nyilvánvaló, hogy elveszíti annak a pártatlanságnak nemcsak a látszatát, de magát a tényét, ami ahhoz kell, hogy független bíróként hozhasson döntést a terhelt fogva tartásának *(vagyis előzetes letartóztatásának – M.T.B.)* jogszerűségéről.

Hozzátette, hogy ha a nyomozási bíró bizonyos anyagokra a védőt nem engedi betekinteni, az a *habeas corpus* eljárásokban sértheti az Egyezmény egyéb követelményeit is. A „Nikolova kontra Bulgária”-ügyben 1999. március 25-én hozott ítéletében az EJEB összefoglalóan rámutatott: „Nem lehet szó a fegyverek egyenlőségéről akkor, amikor egy ügyvéd nem tekinthet bele a nyomozási dossziéba azokba a dokumentumaiba, amelyek vizsgálata elengedhetetlen abból a szempontból, hogy hatékonyan vitathassa védenca fogvatartásának jogszerűségét.”

Mindezek alapján a vizsgált szabály sérti az eljárási funkciómegosztás alkotmányi elvét és a pártatlan bírósághoz való jogot, ezért az AB az Alkotmány 45. § (1) bekezdése és az 51. § (2) bekezdése, továbbá az Alkotmány 57. § (1) bekezdése és az Egyezmény 6. cikk (1) bekezdésének megsértése miatt megsemmisítette.

A fenti érveléssel maradéktalanul egyetértek, de úgy gondolom, hogy két további szempont, tényre érdemes felhívni a figyelmet. Egyrészt a szabály – az előzetes letartóztatottak vonatkozásában – ellentétes az Európai Unió büntetőeljárás irányelvtervezetével (*Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the right to information in criminal proceedings*).¹² Annak ellenére, hogy csak tervezetről van szó, az uniós jog fejlődése és általában a releváns nemzetközi trendek szempontjából olyan indikatív „jogforrásról” van szó, amelynek az elfogadását a magyar uniós elnökség az egyik prioritásaként határozta meg. Ennek 7. cikke kimondja: „amennyiben egy terhelt személyi szabadságát az eljárás bármelyik szakaszában elvonják, a tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy a terhelt vagy védője megismerhesse azokat az ügyiratokat, amelyek a fogvatartás megalapozottsága szempontjából relevánsak” – akkor is, ha az ügyész vagy a nyomozóhatóság pertaktikai szempontjai mást diktálnának.

Másrészt, a bevezetőben már említettem, hogy megítélésem szerint a támadott és megsemmisített Be. szabály vizsgálata során az AB-nek ki kellett volna térnie a Legfelsőbb Bíróság 93. sz. Büntető kollégiumi véleményére is,¹³ különösen azért, mert a szabály elfogadására alig két hónappal azt követően került sor. A kollégiumi vélemény 2. pontja szerint:

„2. A nyomozási bíró ülése kontradiktórius eljárás. Az indítványt megalapozó bizonyítékokat a jelenlévők megismerhetik, azokkal kapcsolatban észrevételeket tehetnek, okiratokat, tárgyi bizonyítási eszközöket csatolhatnak be, azonban további bizonyításnak nincs helye. A nyomozási bíró a határozatát az ügyészi indítványra, az ügyész által szolgáltatott bizonyítékokra, az ülésen elhangzottakra, és az ülésen esetlegesen benyújtott egyéb bizonyítási esz-

közökre alapítja.” A megállapítás indokolásában pedig kifejtette, hogy a kontradiktórius bírósági eljárásból adódóan, a Be. 211. § (1) bekezdése alapján minden esetben biztosítani kell, hogy a gyanúsított és a védője a más által előterjesztett indítványt írásban, az ülés előtt megkaphassa, hogy az érdemi védekezésre felkészülhessen, és hogy a törvény szerint ez az általa előterjesztett indítvány esetén az ügyész feladata. Vagyis a Be. vizsgált szakasza esetében nem történt más, minthogy az Országgyűlés a Legfelsőbb Bíróság autonóm jogértelmezését felülírva alkotott egy szabályt, amelyet a Legfelsőbb Bíróság álláspontjával tartalmilag hasonló érvelés alapján (kontradiktórius eljárásban a felek egyenlők) az AB megsemmisített. Ebben az elemzésben nincs mód kitérni részletesen arra, hogy az igazságszolgáltatás függetlenségével mennyire egyeztethető össze az a jogalkotás, amely a Legfelsőbb Bíróság jogértelmezését törvénnyel felülírja, hasonlóan, ahogyan az AB értelmezését írta felül az Országgyűlés az 1. pontban jelzett módon, az Alaptörvény Átmeneti Rendelkezéseinek elfogadásával. A dilemmát itt csak jelezni van módom.

Az eljárás lefolytatásának lehetősége ügyészi indítványra a külföldön ismert helyen tartózkodó távollétében

A Legfelsőbb Bíróság elnöke a tisztességes eljárás elvének és a védelemhez való jognak a sérelmét állította ezzel a szabállyal kapcsolatban. Az AB-nek a tanúk zárt adatkezelés kérdéséhez hasonlóan ebben az esetben sem volt nehéz dolga, hiszen a 14/2004. (V. 7.) AB határozatban meghatározott szempontok alapján a szabály alkotmányellenessége egyértelmű. A hivatkozott határozatában az AB megállapította, hogy az eljárás ésszerű időn belül történő lefolytatása miatt indokolt lehetővé tenni a büntetőeljárás lefolytatását a terhelt távollétében is, de csak akkor, ha „a büntető hatóságok olyan adatok birtokában vannak, amelyekből megalapozottan lehet következtetni a terhelt rosszhiszemű, az igazságszolgáltatás elkerülését célzó magatartására” (ABH 2004, 241, 259.). Ugyanis a terheltnek szintén a tisztességes eljáráshoz való jogából fakadó joga az, hogy jelen legyen azon a tárgyaláson, amelyen az ő bűnösségéről döntenek, ellenkező esetben eljárási jogait nem tudja személyesen gyakorolni. Az EJEB szerint az *in absentia* eljárás egyezménykonformitásának feltétele ezentúl az is, hogy a terhelt előkerülése esetén perújítást lehessen elrendelni anélkül, hogy ennek feltételül szabnák a távollétében kiszabott ítélet végrehajtását. Az ellenkező megoldás ugyanis „azt jelen-

tené, hogy a méltányos tárgyaláshoz való jogot az egyén testi szabadságának feladásához mint egyfajta biztosítékhoz kötnénk”.¹⁴ Mindezek alapján az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a Be. támadott rendelkezése csak abban az esetben egyeztethető össze az Egyezményel, ha a külföldön, ismert helyen tartózkodó terhelt szökésben van, azaz tudatosan vonja ki magát az igazságszolgáltatás alól, illetve, ha egyértelműen lemondott a tárgyaláson való részvételi jogáról, és ha a szökésben lévő terhelt ellen távollétében kimondott ítélettel szemben perújításnak van helye, elfogatása esetén. Mivel a hatályos szabályozás a kivétellességet és átmenetiséget nem biztosítja, az Alkotmány 57. § (1) és (3) bekezdése, valamint az Egyezmény 6. cikk (1) bekezdése és a (3) bekezdés c) pontjának megsértése miatt a Be. 532. § (1) bekezdését megsemmisítette.

120 órás őrizet kiemelt jelentőségű ügyben

A beadványozók szerint az Egyezmény 5. cikk (3) bekezdésében és az Alkotmány 55. § (2) bekezdésében megfogalmazott, a haladéktalanul bíró elé állítás, illetőleg a lehető legrövidebb időn belüli szabadon, vagy bíró elé bocsátás követelményeinek nem tesz eleget, ha az őrizet százhusz óráig is tarthat.

Az Alkotmánybíróság állandó gyakorlata szerint valamely alapjog lényeges tartalmát az a korlátozás sérti, amely – valamely más alapvető jog vagy alkotmányos cél érdekében – nem elkerülhetetlenül szükséges, továbbá, ha szükséges is, de a korlátozás által okozott jogsérelem az elérni kívánt célhoz képest aránytalan [6/1998. (III. 11.) AB határozat, ABH 1998, 91, 98-99.]. A szabadságelvonás alkotmányossága megítélésében meghatározó jelentőségű a szabadságelvonás időtartamának mértéke, annak indokoltsága, a szabadságelvonással érintett személy megfelelő körülményeinek és az őt megillető jogok gyakorlásának biztosítása, valamint a jogtalan szabadságelvonás esetére nyújtott jogorvoslati jog és egyéb jogkövetkezmények meghatározása és azok megfelelése.

A százhusz órás őrizetet az AB arra tekintettel is vizsgálta, hogy ebben az esetben még a védővel való érintkezés is megtiltható – jogorvoslati lehetőség nélkül – negyvennyolc óráig. Ez meggyőződésem szerint hiba, ugyanis tévesen azt implikálja, hogy lehetne más megítélés a százhusz órás időtartamnak akkor, ha nem társulna a szabályhoz a védelemhez való jog egyes aspektusainak korlátozása is. Pedig a „haladéktalanul” bíróság elé állítás követelményének való megfelelést semmiben nem befolyásolja az, hogy a kérdéses idő alatt hogyan gyakorolhatja a vé-

delemhez való jogát a bírósági döntés nélkül fogva tartott személy. A *habeas corpus* szabály megsértésével kapcsolatban szükségtelen vizsgálni a szabályban nem foglalt feltételek érvényesülését.

Ezzel együtt az AB az EJEB esetjoga alapján helyes következtetésre jut. Az EJEB a „Brogan és mások kontra Egyesült Királyság”-ügyben¹⁵ úgy foglalt állást, hogy a haladéktalanul (‘promptly’) fogalmát rendkívül megszorítóan kell értelmezni, és a konkrét ügyben a terrorizmussal gyanúsított személy négy naig és hat óráig történő bírói felülvizsgálat nélküli fogva tartását is az Egyezményel ellentétesnek ítélte meg. A vizsgált magyar szabályozás pedig (a kiemelt ügyek köre) nyilvánvalóan olyan esetekben is lehetővé tenné a négy napot és hat órát meghaladó fogva tartást, amelyek tárgyi súlya lényegesen kisebb a terrorizmusnál, ezért kétségtelen, hogy a szabály önmagában – vagyis az eljárási jogok korlátozásától függetlenül is – alkotmányellenes. Az már csak „hab a tortán”, hogy az AB külön értékelt a szabály esetében azt is, hogy a kirívóan hosszú őrizet az eljáró ügyész diszkrecionális döntésére van bízva, és elrendelésével szemben nincs semmilyen garancia. Mindezek miatt a rendelkezés aránytalanul korlátozza a személyes szabadsághoz való jogot (*pontosabban: a szabály lehetővé teszi annak aránytalan korlátozását – M. T. B.*), ezért azt az AB megsemmisítette.

A terhelt és a védő kapcsolattartásának megtiltása az őrizet első 48 órájában jogorvoslattal nem támadható ügyészi rendelkezés alapján

Az indítványozók a védővel való kapcsolatfelvétel negyvennyolc óras – jogorvoslati lehetősége nélküli – megtiltását a védelemhez, a tisztességes eljáráshoz fűződő és a jogorvoslatihoz való jogok sérelme miatt kifogásolták. Az Alkotmánybíróság következetesen érvényesített álláspontja szerint a büntetőeljárás alá vont személyeket az eljárás minden szakaszában megilleti a védelem joga, ami a terhelt saját eljárási jogosítványában és a védő igénybevételéhez való jogban és a védő jogállásában testesül meg [25/1991. (V. 18.) AB határozat]. Az Alkotmánybíróság a védelemhez való joggal összefüggésben hangsúlyozta, hogy az csak az elkerülhetetlenül szükséges és arányos mértékben, a lényeges tartalmat illetően pedig egyáltalán nem korlátozható [8/1990. (IV. 23.) AB határozat, ABH 1990, 42, 44.; 22/1994. (IX. 8.) AB határozat, ABH 1994, 127, 130]. A vizsgált szabállyal kapcsolatban ezen mércék alapján az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a Be. 554/G. § második mondatával teljes mértékben az ügyész diszkrecionális jogkörébe utalt, a védelemhez való

alkotmányos alapjogot korlátozó döntés, valamint az ez elleni jogorvoslat kizárása a Be. 554/G. § harmadik mondatában, a védelemhez való jog lényeges tartalmát korlátozza, ekként alkotmányellenes. Vagyis az AB szerint a védelemhez való jog lényeges tartalmát képezi a védővel való korlátlan kapcsolattartás, így az jogorvoslat hiányában semmilyen mértékben nem korlátozható normatív szabállyal. Ebből az álláspontból még nem derül ki azonban az, hogy jogorvoslati lehetőség biztosításával elképzelhető-e bármilyen okból a védővel való kapcsolattartás kizárása? (Korlátozásra mindenképpen sor kerül, hiszen a fogva tartott terhelt kizárólag a fogvatartást végrehajtó büntetés-végrehajtási intézet rendje és kapacitásának keretei között tarthatja a kapcsolatot.) Az EJEB-nek a „Salduz kontra Törökország” (a Határozatban az AB által is hosszasan idézett) nagykamarai ítéletét követően kialakult gyakorlat¹⁶ alapján a kérdést megválaszolja a Határozat.

Az EJEB álláspontja szerint a nyomozati szak – és különösen az első kihallgatás – meghatározó jelentőségű a későbbi tárgyalás előkészítésében. A vádlott rendkívül sebezhető helyzetben van az eljárás ezen szakaszában, amit más módon adekvátan nem lehet ellensúlyozni, csak úgy, ha biztosítják a védővel való kapcsolattartást (54. pont). Elvben tehát helyrehozhatatlan kárt szenved a védelem joga, ha a rendőrségi kihallgatáson, ügyvédi segítség hiányában tett terhelő kijelentéseket arra használják, hogy megalapozzák az elítélést (55. pont). Az AB a hivatkozott gyakorlat alapján a következő tesztet alapította meg:

a) biztos, hogy ütközik az Egyezmény 6. cikk (3) bekezdése c) pontjában foglaltakkal az, ha szisztematikusan akadályozzák az ügyvéddel való kapcsolattartást, különösen, ha az akadályoztatás nem más, mint egy adott jogszabály pontos végrehajtása;

b) ha csak az első kihallgatás során nincs jelen az ügyvéd, az is aggályos az Egyezmény 6. cikk (3) bekezdés c) pontjának összefüggéseiben, de hogy meg is sértette-e, azt tulajdonképpen csak egy konkrét eljárás összes körülményei alapján lehet megállapítani, amelynek során meghatározó jelentősége van annak, hogy az ügyvéd nélkül tett nyilatkozatoknak mi a későbbi sorsa, a terhelt/vádlott később megerősítette vagy megtagadta-e, a nyilatkozatok milyen hatást gyakoroltak az illető büntető eljárásának végkimenetére, történt-e az ügyvéd távollétében egyéb eljárási cselekmény; jelentősége van a terhelt esetében, hogy laikus-e, vagy jogásként eleve átlátja-e egy büntető eljárás különböző szakaszainak jellemzőit (a Paskal-ügyben azért állapította meg az EJEB a nyilvánvaló megalapozatlanságot, mert a kérelmező mert a kérelmező jogi végzettségű rendőr volt, az ügyvéd nélkül

lezajlott első kihallgatáson mindent tagadott, amit két nappal később ügyvéd jelenlétében megismételt, a belső jogorvoslatokban soha nem említette, hogy sérelmezte volna az ügyvéd hiányát az első kihallgatáson, végül pedig az ügyvéd hiánya nem normatív szabály, hanem hatósági döntés következménye volt);

c) ugyancsak aggályos, ha őrizetbe vételkor – kéreése ellenére – a terhelt számára nem teszik lehetővé a védővel való kapcsolatfelvételt; sérelmét jelenti az Egyezmény 6. cikk (3) bekezdés c) pontjában foglaltaknak viszont az is, ha egyéb nemzetközi jogszabály eleve kötelezi az államot, hogy az őrizetbe vétel során (illetve attól fogva) garantálni kell a terhelt számára az ügyvédi kapcsolattartást.

A Határozat nem tér ki arra a nem lényegtelen tényre, hogy a védő elzárása a kiemelt jelentőségű ügyben érintett terhelttől egyértelműen ellentétes a korábban már említett, előkészítés alatt álló büntetőeljárás irányelvvel is, amelynek 3. cikke rögzíti: „a tagállamoknak garantálniuk kell a terhelt haladéktalan hozzáférését egy ügyvédhez, amely hozzáférés nem lehet későbbi, mint a) a rendőrség vagy más hatóság általi kihallgatás kezdete; [...] c) a személyi szabadság elvonásának kezdete.” A 4. cikk a hozzáférés és a védelem tartalmát határozza meg, amikor kimondja: „1. A terheltnek joga van találkozni az őt védő ügyvéddel. 2. Az ügyvédnek joga van jelen lenni bármilyen kikérdezésen és kihallgatáson. Joga van kérdéseket feltenni, tisztázást kérni, és észrevételeket tenni, amelyeket a nemzeti joggal összhangban jegyzőkönyvezni kell.”

Az indítvánnyal támadott szöveg tekintetében az Alkotmánybíróság – az EJEB joggyakorlatára figyelemmel – nem tudta kimondani, hogy a Be. 554/G. § második mondata már eleve, végrehajtásától függetlenül, minden körülmény között sérelmét jelenti a vállalt nemzetközi jogi kötelezettségnek, mivel az ügyész diszkrecionális és jogorvoslattal nem támadható döntésétől függ a védővel való kapcsolattartás kizárása. Ettől függetlenül az AB a Be. 554/G. § második és harmadik mondatát az Alkotmány 57. § (3) és (5) bekezdésének megsértése miatt megsemmisítette.

A panaszjog korlátozása

A Be. 195. § (1) és (2) bekezdése megváltoztatta a nyomozás során panasszal támadható határozatok körét. A korábbi szabályozástól eltérően, miszerint akire nézve a határozat rendelkezést tartalmazott panasszal élhetett, a hatályos Be. 195. § (1) bekezdése tételesen felsorolja a panasszal kifogásolható határozatokat. A Legfelsőbb Bíróság elnöke szerint ez a

szabályozás a jogorvoslati jog alkotmányellenes korlátozását eredményezi.

Az Alkotmánybíróság értelmezésében az Alkotmány 57. § (5) bekezdésében foglalt jogorvoslati jog olyan alkotmányos alapjog, amely mindenkire megillet, akinek jogát vagy jogos érdekét a bírói, államigazgatási vagy más hatósági döntés érinti. A jogorvoslati jog tárgyat tekintve a bírói, illetőleg a hatósági döntésekre terjed ki. A jogorvoslati jog tartalma az érdemi határozatok tekintetében a más szervhez vagy a magasabb fórumhoz fordulás lehetősége.¹⁷ A jogorvoslat fogalmi eleme az, hogy a döntés jogot vagy jogos érdeket sért.¹⁸

Az AB megítélése szerint a panaszjog bevezetett szabályozása eredményeként nem fordulhat elő olyan „érdemi” sérelem, amellyel szemben nincs jogorvoslatra lehetőség, így az továbbra is biztosítja, hogy akinek jogát vagy jogos érdekét érdemben érinti a nyomozó hatóság határozata, intézkedése vagy ennek elmulasztása, panasszal élhessen. Erre tekintettel az Alkotmány 57. § (5) bekezdésében deklarált jogorvoslati jog sérelmét nem állapította meg, és ezt az indítványt elutasította.

Lévay Miklós alkotmánybíró különvéleményében kifejtette, hogy a szabály alapján nincs mód a következő határozatokkal szembeni jogorvoslat benyújtására: az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság kizárásáról, a szakértő kizárásáról, illetve a tolmács kizárásáról, a védőnek a kirendelés alóli felmentéséről, az ügyek egyesítéséről és elkülönítéséről szóló döntések. Álláspontja szerint a kizárással kapcsolatos szabályok a tisztességes eljáráshoz való jog (pártatlan ítékezés) lényegi aspektusát jelentik, így az e tárgyban születő döntések érdemi sérelmet okozhatnak, amelyekkel szemben az AB standardjai alapján szükséges a jogorvoslat biztosítása. Ugyanígy a védelemhez való jog lényeges aspektusának véli a védő kirendelés alóli felmentését (gondoljunk bele, mivel jár, ha egy terhelt évek óta védő ügyvédet felmentenek a kirendelés alól), míg az ügyek egyesítése és elkülönítése tárgyában hozott döntésnek anyagi jogi következményei is vannak (pl. a halmazati büntetés és a *quasi* halmazati összbüntetés szabályai miatt). Magam egyetértek ezzel az állásponttal, hogy nincs olyan alkotmányos indok ugyanis, amelyre tekintettel arányos lenne ezen döntésekkel szembeni jogorvoslat kizárása, az ugyanakkor nehezen vitatható, hogy a felsorolt döntések érdemi sérelmet tudnak okozni.

A 72 órán belüli kihallgatás kiemelt ügyekben

A Legfelsőbb Bíróság elnöke a szabályt azért vélte alkotmányellenesnek, mert szerinte nem teljesíti az

Egyezmény által előírt haladéktalan tájékoztatás követelményét,¹⁹ mivel a Be. 179. § (2) bekezdése a kihallgatás időpontjához köti a gyanúsítás lényegének közlését.

A Be. az őrizetbe vétellel összefüggésben ugyan nem rendelkezik a tájékoztatási kötelezettségről, azonban azt a belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon való rögzítésének szabályairól szóló 23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet 58. § (1) bekezdése tartalmazza. Eszerint a gyanúsított az őrizetbe vételekor tájékoztatást kap a gyanúsítás alapjául szolgáló cselekmény lényegéről és az őrizetbe vételt megalapozó tényekről, körülményekről. Az AB megítélése szerint ezen rendelkezések biztosítják, hogy a gyanúsított az őrizetbe vételekor az Egyezmény 5. cikk (2) bekezdésében foglalt keltező tájékoztatást megkapja. Ez az álláspont nyilvánvalóan helyes, hiszen a haladéktalan tájékoztatás követelményét a 24 órán belüli – fogva lévő gyanúsított esetén fő szabály szerinti [Be. 179. § (1) bekezdés] – kihallgatás sem teljesítené, vagyis a hivatkozott rendeleti szabály hiányában a Be. főszabálya is alkotmányellenes lenne. Az is kétségtelen – ahogy az AB megállapítja, hogy alapjogi szempontból garanciális jellegére indokolt lenne ezt az előírást törvényi szinten szabályozni.

Az eljárás soronkívülségének elősegítési kötelezettsége

A szabály a Magyar Ügyvédi Kamara elnöke szerint sérti az eljárási feladatok megosztása és a tisztességes eljárás elveit. Az Alkotmánybíróság szerint azonban a szabály pusztán célkitűzés, mivel semmiféle konkrét feladat, határidő, szankció, stb. nem kapcsolódik hozzá. Ezért érdemi összefüggés hiánya miatt – álláspontom szerint helyesen – elutasította az indítványt. Abban az esetben azonban, ha bármilyen szankció kapcsolódna a szabályhoz, az már bizonyosan alkotmányellenes lenne, mert a terhelt szabad védekezéshez való jogát korlátozná az a szankcionálható (kikényszeríthető) kötelezettség, hogy olyan védekezési módot válasszon, amely elősegíti az eljárás soron kívüli lefolytatását.

A közjogi érvénytelenség kérdése

Az országgyűlési képviselő indítványozók szerint az Országgyűlés a vizsgált törvény megalkotása során számos súlyos eljárási hibát követett el, ami megal-

pozsa a törvény közjogi érvénytelenségét. Egyik kifogásuk szerint az „Országgyűlés házszabálysértő módon nem szavazott a T/3522/24. számú módosító indítványról”, és közjogi érvénytelenséget eredményező eljárási hibának minősítették az indítványozók, hogy az Országgyűlés zárószavazás előtti – érdemi – módosító indítványokról szavazott a T/3522/56. számú javaslat esetében. A Házszabály 107. § (1) bekezdésének megsértését – vagyis azt, hogy zárószavazás előtt elfogadott módosító indítvány tartalma nem koherenciazavarra mutat rá – az indítványozók közjogi érvénytelenséget okozó eljárási szabályszegésnek tekintették. Azonban elfelejtették indítványozni ezzel kapcsolatban az elfogadott szabály megsemmisítését is, így kérelmüket nem tekintette az AB határozottnak, és visszautasította azt. Ugyanakkor megismételte, hogy „alkotmányossági szempontból nem fogadható el az a törvénykezdeményezési gyakorlat, melynek során a jogalanyok széles körét érintő, átfogó törvényeket nem a Kormány terjeszti elő a jogalkotásra előírt egyeztetési, véleménynyilvánítási előírások betartása mellett, hanem bizottsági, kormánypárti képviselői indítvány alapján fogadja el a parlament” [lásd 8/2011. (II. 18.) AB határozat, ABK 2011. február, 68, 76–77.]

A jogállamiság sérelme a kellő felkészülési idő okán

Két indítványban is kezdeményezték a törvény hatályba léptető rendelkezései alkotmányellenességének megállapítását és megsemmisítését a jogállamisághoz fűződő jogbiztonság sérelme miatt. Az indítványozók szerint azzal, hogy a törvény a kihirdetését követő napon lépett hatályba, és rendelkezéseit a folyamatban lévő ügyekben is alkalmazni rendelte, nem tett eleget a felkészüléshez szükséges kellő idő követelményének. Az AB ebben a kérdésben megszüntette az eljárást az alábbi indokolás alapján.

Az AB kialakult gyakorlata szerint [48/2001. (XI. 22.) AB határozat, ABH 2001, 330.] az Alkotmány 2. § (1) bekezdésében szabályozott jogállamiság elvéből a jogalkotással szemben levezethető követelmény az, hogy a jogszabály hatálybalépésének időpontját úgy kell meghatározni, hogy a jogalanyok számára legyen tényleges lehetőség arra, hogy magatartásukat a jog előírásaihoz tudják igazítani, és kellő időt kell hagyni a jogszabály címzettjeinek arra, hogy a jogszabály szövegét megismerhessék, és döntsenek arról, miként alkalmazkodnak az új jogi helyzethez. A jogszabály alkotmányellenessége csak

a felkészülési idő jogbiztonságot súlyosan veszélyeztető hiánya miatt állapítható meg.

A vizsgált esetben az AB megállapította, hogy a törvény végrehajtására való felkészülésre lényegében egyáltalán nem állt rendelkezésre idő, ugyanakkor nem talált olyan okot, ami a törvény azonnali hatályba léptetését szükségessé tette volna, és emiatt alkotmányellenességének megállapítása lett volna indokolt, azonban az AB az eljárást megszüntette, részlegesen vitatható indokolással.

Az AB szerint a törvény kizárólag módosító rendelkezéseket tartalmazott, amelyek beépültek a módosított jogszabályokba, és ezáltal végrehajtottá váltak. A jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény 12. § (2) bekezdése értelmében a végrehajtottá vált rendelkezések a végrehajtottá válást követő napon hatályukat veszítik. Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint viszont „a nem hatályos jogszabály tekintetében nincs helye utólagos és elvont normakontroll eljárásnak, ha annak egyedüli eljárásjogi következménye – az alkotmányellenesség megállapítása esetén is – a jogszabály hatályvesztésének kimondása lehetne”. (1449/B/1992. AB határozat, ABH 1994, 561, 564, 859.) Az indokolás azért vitatható, mert nem világos, hogy mit implikál.

Álláspontom szerint az indítványozók itt is eljárásjogi hibát követtek el, amikor a *quasi* azonnali hatálybalépés miatt csak a hatályba léptető rendelkezések alkotmányellenességét támadták. Ugyanis, ha egy szabály alkalmazására nincs kellő felkészülési idő, akkor egyértelmű, hogy nemcsak a hatályba léptető szabály, hanem a hatályba lépett szabály is alkotmányellenes lesz, más nem is lehet. Hiszen az egynapos hatályba lépés nem önmagában alkotmányellenes, hanem azért az, mert olyan rendelkezésekre vonatkozik, amelyeknek az alkalmazására való felkészüléshez időt szükséges hagynia a jogalkotónak a címzettek számára. Emiatt a hatályba léptető rendelkezés a hatályba léptetett rendelkezésre tekintettel alkotmányellenes, és fordítva. Ebből következik, hogy a kettőt csak együtt lehet alkalmazni és értelmezni is konkrét esetben, ezért a két szabálycsoport együtt osztozik az alkotmányellenesség jogkövetkezményében. Vagyis az indítványozóknak indítványozniuk kellett volna azt is, hogy az Alkotmánybíróság a kellő felkészülési idő hiánya miatt állapítsa meg a módosító szabályok alkotmányellenességét is, mert azok alkalmazására nem volt kellő felkészülési idő.

Az ellentétes értelmezés – amely tehát azt mondaná, hogy kizárólag a hatályba léptető szabály alkotmányossága vizsgálható a kellő felkészülési idő körében – abszurd következménnyel járna: a kellő felkészülési idő követelményét üresítené ki minden

módosító szabály esetében. Sőt, ilyenkor a visszamenőleges hatályú jogalkotás alkotmánybírósági kontrollja is megszűnne, hiszen a visszamenőleges hatályú hatályba léptető szabály is hatályát veszti a jogalkotási törvény fent hivatkozott bekezdése alapján. Ez pedig az alkotmánybíráskodás azon lényegi vonásával lenne ellentétes, hogy az értelmezésnek minden jogrendszerbeli normára ki kell terjednie.

JEGYZETEK

1. <http://www.szuveren.hu/jog/unortodox-buntetopolitika>
2. Baka András tisztsége a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. CLXI. törvény 114. § (1) bekezdésében foglalt azon feltétel miatt szűnt meg, melynek értelmében a Kúria elnökének ötéves bírói szolgálati viszonyal kell rendelkeznie. A törvényt véleményező Velencei Bizottság az eljárást súlyosan kifogásolta a 2012. március 16-17-ei plenáris ülésén elfogadott jelentésében, mondván: az ötéves kritérium bevezetése és az Emberi Jogok Európai Bíróságánál eltöltött idő el nem ismerése alapján arra is lehet következtetni, hogy a szabály célja a renitens bírósági vezetőtől való megszabadulás volt. Lásd: <http://www.venice.coe.int/docs/2012/CDL-AD%282012%29001-e.pdf>, 111–115. pontok.
3. Be. 554/B. §.
4. Lásd például: DMD GROUP a.s. kontra Szlovákia, 2010. október 5., 60. §; Buscarini kontra San Marino, 2000. május 4.; Posokhov kontra Olaszország, 2003. március 4., 39. §; Makhfi kontra Franciaország, 2004. október 19.; Metalco Bt. kontra Magyarország, 2011. február 1., 24. és 28. §.
5. Lásd például: Huseyn and others v. Azerbaijan, (Applications 35485/05, 45553/05, 35680/05 és 36085/05), para 159. és 161.
6. Lásd ehhez az AB gyakorlatból a 17/2001. (VI. 1.) AB határozatot, ABK 2001. május, 248., 250.
7. Lásd például: Bulut v. Austria (Application no. 17358/90), 47. §, az AB gyakorlatából: 33/2001. (VII. 11.) AB határozatot.
8. Ez a lényege a Baka András által hivatkozott DMG Group v. Slovakia döntés 60. pontjában lefektetett tételnek is.
9. <http://www.ekint.org/ekint/ekint.news.page?nodeid=500>
10. <http://www.ajbh.hu/allam/jelentes/201202302Ai.rtf>
11. Lásd a Huseyn and others v. Azerbaijan esetet, 5. lj.
12. Elérhető: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0392:FIN:EN:PDF>
13. Elérhető: <http://www.lb.hu/velemen/bv93.html>
14. Lásd ehhez az EJEB esetjogából: Krombach v France (Application 29731/96) 87. pont és Khalfouli v France (Application: 34791/97), 44. pont.
15. Application no. 11209/84; 11234/84; 11266/84; 11386/85, különösen az 55–62. pontok.
16. Paskal v Ukrajna (Application no. 24652/04) 77-79. pont, Rupa kontra Rumania (No. 2) Application no 37971/02) 71. pont, Sapan v Turkey (Application no 44102/04) 23. pont, Mehmet Şerif Öner v Turkey (Application no 50356/08) 21-22. pontok, a Husseyn and others v Azerbaijan (ld. 5. lj.) 171. pont, Shishkin v Russia (Application no. 18280/04) 142-143. pontok, Šebalj v Croatia (Application no 4429/09) 260-263. pontok.
17. Pl. 5/1992. (I. 30.) AB határozat, ABH 1992, 27, 31.; 1437/B/1990. AB határozat, ABH 1992, 453, 454.; 513/B/1994. AB határozat, ABH 1994, 731, 733-734.; 22/1995. (III. 31.) AB határozat, ABH 1995, 108, 109-110.; 23/1998. (VI. 9.) AB határozat, ABH 1998, 182, 186.
18. 22/1995. (III. 31.) AB határozat, ABH 1995, 108, 110.
19. Egyezmény, 5. cikk 2. pont: Minden letartóztatott személyt haladéktalanul az általa értett nyelven tájékoztatni kell letartóztatása okairól és az ellene felhozott vádról.